Lubomír Štrougal

Paměti a úvahy

Nakladatelství Epocha

Pražská vydavatelská společnost

Paměti a úvahy

Nakladatelství Epocha

Pražská vydavatelská společnost

Lubomír Štrougal

Paměti a úvahy

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST

Copyright © Lubomír Štrougal, 2009
Photos © Lubomír Štrougal, Karel Mevald, ČTK, 2009
Cover and layout © Studio Sunny, 2009
Czech Edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2009
Pražská vydavatelská společnost, Praha 2009

ISBN 978-80-7425-026-2 (Nakladatelství Epocha)
ISBN 978-80-7250-493-0 (Pražská vydavatelská společnost)

Autorská poznámka

Dlouhou dobu mne rodina i moji přátelé přemlouvali, abych napsal vzpomínky na své letité působení ve stranických a státních funkcích v socialistickém Československu.

Dlouhou dobu jsem odolával, ale když jsem v tisku sledoval stovky a tisíce dezinformací o vývoji v Československu po II. světové válce, odhodlal jsem se vzít pero do ruky. Neměl jsem a nemám možnost probírat se nejtajnějšími archivy. Ani jsem neměl sílu prodírat se miliony zažloutlých stránek dávno zapomenutých dokumentů a novin.

Spolehl jsem se na svou paměť a běžně dostupné prameny. Cenné podklady mi při tom poskytl ing. František Nevařil a přispěl i dr. Josef Hotmar.

Po celou dobu přípravy této knihy mi pomáhal – a někdy se také se mnou přátelsky přel – dr. Zdeněk Jirků.

Děkuji také mé ženě Míle, která dlouhé měsíce dokázala vytvářet klidnou atmosféru pro tuto práci.

Tato kniha není vědeckou prací. Je osobním, subjektivním svědectvím o tom, co jsem prožil. Přesto věřím, že čtenář – starší i mladší – v ní najde pár nových pohledů na historii země, kterou mám tak rád.

A konečně – knihu věnuji památce mé maminky a mého otce.

Lubomír Štrougal

Úvod

V září 1988 jsem rezignoval na funkci předsedy federální vlády a požádal o uvolnění z funkce člena předsednictva ÚV strany. Dospěl jsem k názoru, že vývoj v zemi je politicky nezvládnutelný, že spěje ke kritickému bodu, tedy k politické porážce. Svůj postoj, své názory jsem sdělil jediné osobě – prezidentu republiky dr. Gustávu Husákovi. Prezident mé kritické názory na celkový vývoj v republice znal – během dvacetileté spolupráce jsem své názory před ním netajil. Prezident mou rezignaci neschvaloval, ale jsem přesvědčen – oba dva jsme se velmi dobře znali a žádná přetvářka nepřicházela v úvahu – že beznadějný vývoj odhadoval obdobně jako já. Jen mi jej výslovně nepotvrdil. Loučil jsem se na Pražském hradě s člověkem, který mně na závěr řekl: „… nevím, co bude zítra."

Odstoupil jsem ze státních i stranických funkcí s pevným přesvědčením, že odcházím a nikdy se žádným způsobem veřejného života nezúčastním. Jen jsem si předsevzal ve vhodný čas promluvit o tom, čeho jsem byl svědkem, a ozřejmit, jak jsem přistupoval k zásadním politickým či ekonomickým rozhodnutím v letech 1949–1988, kdy jsem pracoval v Jihočeském kraji a zvláště v centrálních státních a stranických orgánech. To se snažím sdělit na několika stránkách této knížky. Případného čtenáře neobtěžuji ideologickými výklady ani rozsáhlými politickými či státoprávními esejemi. V této etapě politického ovzduší v naší zemi by to bylo mlácením prázdné slámy.

Vše ostatní, co jsem zde v zájmu dodržení osobních, ba i společenských mantinelů nenapsal – i politik má právo na určité soukromí týkající se přátel a zvláště opozičních protivníků – si ponechám na přemýšlení, osobní sebezpytování, až bolestné přiznávání i velkorysé odpouštění v krásných Jizerkách.

Je paradoxem, jak život někdy dovede v politice připravit neočekávané situace, změny, jak zastihuje celé státní, politické garnitury zcela nepřipravené přijímat v nové situaci vhodná rozhodnutí, potřebná pro zemi i pro partnery.

Když se politické a státní vedení v této zemi nerozhodlo v padesátých letech opustit politický, ekonomický model socialismu uplatněný ve „velké zemi“, pak základní šanci pro uplatnění československé cesty k nové společnosti nabízel rok 1968. Vše bylo zmařeno okupací vojsky Varšavské smlouvy. Veškeré logice odporující zásah do osudů spojeneckého státu – zásadní selhání československého vedení v tomto přelomovém roce – celých příštích dvacet let zabránilo postupnému zavádění reformních kroků v Československu. Je pravdou, že situace v závěru sedmdesátých a v prvé polovině osmdesátých let se mně a mým spolupracovníkům jevila z hlediska názorové orientace kolegů-předsedů vlád zemí RVHP velice příznivá k potřebným systémovým reformním krokům v ekonomické spolupráci. V osobních rozhovorech s předsedy vlád jsem dospěl k názoru, že většina je přesvědčena o nezbytnosti zásadních změn. I ono oblíbené, po léta vyhlašované heslo vyjadřující přednosti našeho ekonomického systému „ceny jsou stálý a lidi se maj“, bylo již zatracováno jako nevhodné.

Bohužel zůstalo jen u diskuzí, snahy vypracovat společný komplexní reformní projekt skončily nezdarem. Všichni jsme si jen

stěžovali, jak se v hantýrce říkalo, na své partaje. Prostě převládl alibismus: my – „slovutní předsedové vlád“ – chceme změny, ale strana nám v tom brání. Dva premiéři byli v tomto směru nejúspěšnější, polský Piotr Jaroszewicz (po roce 1989 byl s manželkou ve Varšavě zavražděn) a György Lazár, v Maďarsku oblíbený premiér. Když vezmu v úvahu i postoj předsedy Rady ministrů SSSR Nikolaje Ryžkova – důstojného nástupce Alexeje Kosygina, který se v osobních rozhovorech vůbec netajil tím, že v ekonomické oblasti je třeba přistoupit k zásadním změnám – pak se zde jevila naděje, že reformní uvažování v politice i ekonomice získá širší podporu. Gustáv Husák byl již spíš pro a já jsem věřil, že i my v ČSSR uspějeme.

Nevyužity zůstaly situace, které život přinesl. Postupující stagnace v SSSR, Brežněv v posledních letech nemocný, tři noví tajemníci zvolení krátce za sebou. Byla to doba vhodná na iniciování změn. V roce 1985–1986 ještě všeobecně respektovaný a obdivovaný Gorbačov se k těmto klíčovým problémům ekonomického společenství konkrétně nevyjadřoval a v jeho všeslibujícím „Nado sa prestrojiť“ se nikdo nedobral, co je třeba konkrétně dělat. Na návrhy, které byly již v prvních letech jeho vládnutí tzv. přímo na talíři – mimo jiné stáhnout sovětská vojska ze socialistických zemí, snížit nesmírně vysoké náklady na zbrojení –, nereagoval. Každému bylo jasné, že podstatné snížení těchto specifických rozpočtových výdajů by přineslo okamžité efekty v rozvoji jednotlivých zemí.

Když se zamýšlím nad těmi pětačtyřiceti lety poválečného vývoje, nacházím v naší historii dvě období, která se stále marně snažím pochopit, najít jakési „logické“, byť pro mě osobně nepřijatelné, zdůvodnění. Jde o politické procesy, nezákonnosti v letech 1949–1954, a okupaci naší země v roce 1968. Přiznám se,

že bych vše někdy rád jako by vypustil z historie a zapomněl, že se něco takového stalo. To však nejde. I když se člověk s chováním, jednáním někoho nedovede – snad do konce života – vypořádat, musí s tím žít. Tak i o „této historii“ zde – byť někdy osobně jaksi „neochotně“ – píšu a vyprávím.

Nejvhodnější doba pro nastolení reformních kroků v ČSSR – pokud se tak nestalo již dříve – byl rok 1968. Další šanci pro všechny členské země RVHP přinesla osmdesátá léta. Je to kruté, ale je to historická pravda. Zklamali vůdci, zklamali vedoucí činitelé stran a vlád. Nepřijali včas, ve vhodné době, poměrně zdárně prodiskutované návrhy na systémové změny. Události se svou zákonitou logikou probíhaly již bez jejich vlivu – přesněji řečeno – i zásluhou jejich pasivity. Poslední slovo nechť je mi prominuto – sám však jsem toto nucen, i když ne plně subjektivně, tak objektivně – přijmout.

I po dvaceti letech se stále setkávám s otázkou, v čem spočívají příčiny politické porážky socialistického režimu v listopadu roku 1989. V první části této knihy se snažím zvláště z tohoto zorného úhlu zachytit politický vývoj v Československu v letech 1945–1989. Snažím se ukázat na hlavní problém – příčiny politické porážky dogmaticky pojatého modelu socialistické společnosti. Ve druhé části jsou pak obsaženy souhrnné údaje o sociálně ekonomickém vývoji, formách vládnutí a o dědictví, které bylo po převratu v roce 1989 předáno představitelům nového režimu. Uvádím, podle názoru mých přátel velmi tolerantně, jak s tímto dědictvím nový kapitalistický režim naložil.

1. Proč jsme uvěřili v socialismus

Můj život

Pocházím z jižních Čech. Otec se narodil ve středních Čechách, v okrese Rakovník, v obci Nezabudice, nedaleko Křivoklátu. Z dílčích archiválií, ale hlavně z vyprávění otce a jeho sourozenců jsem se dozvídal nejen o historii stávající rodiny Štrougalů, ale o původu celého rodu. Údajně v 18. století četné hornické rodiny ze Saska přesídlují do středních Čech, kde jako profesně zkušení nacházejí pracovní uplatnění v tehdy se rodící uhelné oblasti Kladenska. V Nezabudicích a v dalších desítkách obcí v okolí Kladna vznikají početné hornické enklávy.

Desítky kilometrů denně – pochopitelně pěšky – docházejí horníci za prací. Tak ubíhá i život mého dědy, Josefa Štrougala, horníka z Nezabudic. Dědu jsem osobně nepoznal. Zemřel v roce 1917; neléčené zranění na noze vyvolalo otravu krve. A amputace už mu život nezachránila. Když jsem přijel poprvé začátkem třicátých let minulého století s otcem – tatínek vlastnil motocykl Jawa-ČZ 250 Speciál – do Nezabudic, viděl jsem na místním hřbitově desítky náhrobků s nápisem Štrougal. Když jsem navštívil nezabudický hřbitov koncem osmdesátých let, tak už tam byly jen tři pomníčky s obdobným jménem. Tak po téměř čtyřech stoletích končí v Čechách poslední potomci saských přesídleneckých hornických rodin. I tato skutečnost o něčem v naší historii vypovídá.

Životní a pracovní podmínky v kladenských dolech a dalších hornických regionech byly v minulosti velmi složité. Odborové hnutí i sociálně demokratická organizace v této části středních Čech byly již koncem 19. století velmi aktivní. Můj děda Josef Štrougal byl též členem sociálně demokratické organizace. V této tradici po první světové válce pokračují i jeho tři synové.

Po smrti živitele rodiny v roce 1917 rozhodla babička – velmi rázná to žena – o dalším osudu celé rodiny. V Nezabudicích prodala rodný dům a přestěhovala se do jižních Čech, do Mezimostí nad Nežárkou, které tvořilo souměstí s Veselím nad Lužnicí. Po druhé světové válce se města spojila v jedno s názvem Veselí nad Lužnicí. V Mezimostí se nacházela provozovna firmy Antonín Egerer, jejíž hlavní sídlo bylo v Jindřichově Hradci. Vyráběla cementářské zboží nejrůznějšího druhu. Manželkou Antonína Egerera, majitele firmy, byla dcera babičky Štrougalové. A tak došlo ke vzájemně výhodné dohodě – z Nezabudic se babička se třemi syny stěhuje do Mezimostí, kde v cementářské provozovně nacházejí zaměstnání. Nejstarší Karel, prostřední Josef a nejmladší František po návratu z války získávají v tom poválečném chaosu práci. Nejmladší František se vrátil z ruských legií až v roce 1920. Nevím, co všechno se v jeho vojenském životě odehrálo. Nestal se členem legionářské obce, odmítl tehdy legionářům standardně nabízené výhody. Jen mému otci sděloval své výhrady k uplynulým letům působení v ruských legiích.

Maminka – dívčím jménem Anna Málková – pocházelo ze severních Čech. Narodila se v Litvínově v železničářské rodině – můj dědeček Václav Málek byl vlakvedoucí. Po první světové válce byl služebně přeložen do železniční stanice v Mezimostí. A v roce 1922 se maminka v Mezimostí provdala.

Všichni tři bratři, tedy i můj otec Josef, vstoupili po válce do sociální demokracie a v roce 1923 se stali členy organizace KSČ v Mezimostí. Otec se začátkem třicátých let stává předsedou stranické organizace a v následujících obecních volbách je zvolen do obecního zastupitelstva města Mezimostí nad Nežárkou. Místní organizace KSČ v Mezimostí měla tehdy dvacet tři členů. V obecních volbách kandidátka KSČ obdržela sto pět hlasů. Je zřejmé, že místní komunisté měli ve městě četné sympatizanty. Otec byl aktivním členem zastupitelstva. Starosta Bicek, představitel místní sociální demokracie, za ním *k nám* – jak se místně říkalo *do cementárny* – často docházel a radil se o postupu v rozhodování toho či onoho problému. Pochopitelně se mi otec s ničím konkrétním nesvěřoval, ale viděl jsem, že pan Bicek se při odchodu tváří spokojeně, a táta pak přesvědčoval toho či onoho svého straníka, jaké stanovisko bude zastávat na příští schůzi obecního zastupitelstva.

Jak si s odstupem doby promítám počínání a názory, které přede mnou jen tak mimoděk otec utrousil, či co jsem zřejmě nechtěně, ale žádoucně někdy vyslechl, docházím k názoru, že otec byl liberál: pozorně vyslechl odlišné názory a odmítal radikální, jednoduchá, leč neúčinná, všeobecně neprospěšná řešení. V tomto směru jsem po něm patrně něco zdědil. Tuhle neskromnost bych si zřejmě měl nechat pro sebe, ale možná je to poslední příležitost, kdy to mohu někomu říci.

Musím přiznat, že jsem v té době byl hrdý na to, když se táta v neděli procházel s váženými občany města, jako byl řídící učitel nebo představitelé tzv. společenské elity města. Často v tom neklidném roce 1938 docházeli za otcem a společně hledali odpověď na otázku, co nás čeká v nejbližší budoucnosti. A právě oni zřejmě podporovali maminku tou či onou tajně pod dveře

podstrčenou stokorunou v době, kdy otec již v rodinném kruhu nebyl.

Otec byl všestranný, nadaný hudebník – hrál snad na každý nástroj. Nejraději na housle a violu, v dechovce na trombon a baskřídlovku. Měl vlastní kapelu, tehdy se tomu říkalo štrajch. Hráli na tancovačkách v jihočeských obcích a zvláště v dobách masopustu byl po večerech a nocích málokdy doma. Jako člen železničářské hudby v uniformě vyhrával se svou baskřídlovkou či trombonem při slavnostních příležitostech i neslavnostních pohřbech. V muzicírování se vyžíval; jen ve výchově svých dvou synů ke zvládnutí aspoň jedné disciplíny, hry na housle, neuspěl. Brácha Přemysl to vzdal hned na začátku, já vydržel do desátého Maláta (nevím, kolik sešitů pan Malát vlastně vytvořil), ale tehdy to otec už nevydržel, přerazil o mě drahý smyčec a vymyslel náhradní program – že bych mohl zvládnout klarinet. Pravda, učit se mě už neodhodlal, předal mě do Třeboně svému známému panu Duškovi, učiteli hry na klarinet a fagot. Dopracoval jsem se s tou píšťalou do studentského orchestru, ale má hudební kariéra skončila, když němečtí okupanti začátkem čtyřicátého roku gymnaziální muzicírování zakázali.

V červnu 1935 jsem úspěšně složil přijímací zkoušky na reálné gymnázium v Třeboni a v září nastoupil do primy. Byla to škola vynikající úrovně. Profesoři zvládli po stránce pedagogické i odborné výuku i výchovu početných studentských kolektivů. Například v našem prvém ročníku byly dvě třídy – A a B – každá s více než třiceti žáky. Studijní program byl vhodně koncipován, zahrnoval všechny disciplíny potřebné pro přechod na vysoké školy i výuka cizích jazyků měla dobrou úroveň. Ve francouzštině i v němčině jsme zvládli četbu textů i běžné rozhovory. V latině jsme mimo jiné získali dobrý základ pro další vysokoškolská studia.

Náš studijní ročník v letech 1935–1943 zasáhly krizové dějinné události, k nimž v naší zemi došlo. Mnichovská zrada, anektování pohraničních oblastí, vyhnání československých občanů z takzvaných Sudet, následná německá okupace, zřízení protektorátu Čechy a Morava, odtržení Slovenska, heydrichiáda, totální represe, útlak všech oblastí českého života. Profesorský sbor zvládal všechny nástrahy protektorátního okupačního režimu se ctí českých kantorů. Odolával hrubým zásahům a sprostým urážkám nacistického školního inspektora Wernera, který při častých „inspektorských pobytech“ v třeboňském gymnáziu dával zřetelně najevo svou nenávist vůči českému národu. Tento Werner, odpovědný za četné represálie vůči studentům v Čechách, byl po druhé světové válce tvrdě potrestán.

V primě a sekundě, kdy ve školním rozvrhu byly hodiny náboženství, jsem jako jediný ze třídy – patrně jediný z celého gymnázia – opouštěl třídu a trávil tuto vyučovací hodinu na chodbě gymnázia. Byl jsem totiž bez vyznání. Nemaje co na práci naslouchal jsem zajímavým – poněkud hlasitě pronášeným historickým výkladům o křesťanském náboženství. Profesor Bouz, člen profesorského sboru, vikář třeboňské kapituly, vzdělaný pedagog, historik, filozof byl velice oblíbený v celém třeboňském regionu. V šedesátých letech jsem jej navštívil v obci Dráchov nad Lužnicí, kde v závěru svého života vykonával službu faráře. Vyšel jsem vstříc jeho přání, aby mohl navštívit svého bratra, který pobýval v Kanadě.

Přichází rok 1938, období Mnichova, zákaz politických stran. Následují domovní prohlídky; nejdříve u funkcionářů zakázané KSČ, postupně se okruh podezřelých rozšiřuje. První dvě prohlídky proběhly za účasti naší policie. Po 15. březnu už za účasti gestapa. Čeští policisté se chovali slušně, řekl bych téměř pasivně

– maximálně otvírali šuplíky, jinak se ničeho nedotkli. Zato po odchodu gestapáků bylo co uklízet.

Den po Mnichovu zatkli naši četníci otce a několik místních funkcionářů KSČ. Po týdnu je z obecní šatlavy propustili. V rámci správního území okresního úřadu bylo tehdy několik soudních okresů – jednomu z nich podléhala i místní věznice ve Veselí nad Lužnicí.

Po 15. březnu proběhla druhá vlna zatýkání. Otec se vrátil – tehdy už z okresní věznice ve Třeboni – zhruba po měsíci. Shodou okolností vždy při prohlídkách i při prvních dvou zatýkáních byl přítomen velitel četnické stanice v Mezimostí – otec mého kamaráda, za kterým jsem často chodil k nim domů. Vystupovali jsme spolu i na veřejnosti s pěveckou skupinou „Čmeláci“. Já jsem vůbec měl štěstí na kamarády, jejichž otcové byli vyšší policejní velitelé. Otec mého spolužáka Ládi Peterky, se kterým jsem seděl v gymnáziu plných osm let v jedné lavici, byl velitelem městské policejní stanice v Třeboni. Otec druhého spolužáka, kapitán Matějka velel policii celého tehdejšího okresu Třeboň.

V době Mnichova jsem viděl otce poprvé plakat. Byl zdrcený – to, co se stalo, vůbec nečekal – byl vším zaskočený – rozezlený na všechny, kteří za to podle jeho mínění nesli odpovědnost. A když ho několikrát, naposledy před Vánocemi roku 1938, představitelé různých politických stran navštívili se žádostí, s návrhem, aby vstoupil do tehdy nově utvářené Strany práce, v rozhovoru s nimi se rozčílil, což u něho nebylo obvyklé, a důrazně to odmítl. Říkal jim (seděl jsem v koutku místnosti, kde rozhovor probíhal): „To je krok ke kolaboraci – a Mnichovem to přece neskončilo – to si snad uvědomujete.“

Vzpomínám si – máti mně to mnohokrát opakovala – jak otec byl již před 15. březnem místním německým veterinářem, zřejmě už tehdy agentem Sicherheitsdienstu, varován, že Štrougala to odmítnutí vstupu do Strany práce bude ještě mrzet. Maminka to do konce života spojovala s tragickým osudem svého manžela.

Po Mnichovu se vše podřizuje jedinému cíli – vytvořit podzemní ilegální buňky schopné čelit nacistické brutalitě, přispívat k porážce největšího nepřítele lidstva v moderních dějinách světa. Mezimostí bylo vhodné místo pro organizaci ilegální činnosti na jihu Čech. Byla to křižovatka železničních a silničních tras Praha–Tábor–České Budějovice, Veselí–Třeboň–České Velenice, Veselí–Jindřichův Hradec–Jihlava. Po 15. březnu se v noci loučí s otcem dosavadní vedoucí tajemník krajské organizace J. Altrichter a přes Polsko emigruje do Sovětského svazu. Na jeho místo nastupuje funkcionář z Liberecka, mladý J. Štětka. Zanedlouho se před útěkem do Sovětského svazu loučí i Božena Machačová, tehdejší poslankyně za KSČ v Jihočeském kraji. Celou válku pracuje v českém vysílání Moskevského rozhlasu. Ještě jí stačím předat na nádraží v Mezimostí láhev s tekutinou potřebnou pro cyklostylové rozmnožování.

A tak se Mezimostí stává křižovatkou různých kurýrů, bouchajících v noci bez jakéhokoliv předchozího upozornění na okna našeho baráku.

Bratr Přemysl vozil různé zásilky do Jindřichova Hradce – denně dojížděl do obchodní akademie. U můstku, který vedl přes Nežárku do městské čtvrti Zbuzany, uschoval na smluveném místě zabalené ilegální tiskoviny. Já, který jsem denně dojížděl do třeboňského gymnázia, jsem podobné tiskoviny při cestě od třeboňské zastávky vkládal do úřední schránky zde sídlící Čes-

ké pojišťovny. Bylo domluveno, že ředitel pojišťovny Josef Kyral si tiskoviny vyzvedne patnáct minut po příjezdu vlaku. Vše, jak u bratra, tak i u mě, víc jak rok přesně fungovalo.

Josef Kyral byl velmi sympatický, vzdělaný člověk, otce navštěvoval v Mezimostí a vím, že spolu vedli již ve třicátých letech dlouhé debaty. Josef Kyral – lépe jsem ho poznal po válce, když se vrátil z koncentračního tábora, trochu se mi snažil nahradit otce, který se nevrátil – byl někdy v letech 1937–1938 vyloučen ze strany. Veřejně totiž na schůzích kritizoval probíhající moskevské procesy s čelnými představiteli Sovětského svazu a Rudé armády. Jak mi po válce vyprávěl, ve straně se tehdy takové kritické názory dosti rozšířily a vedení na situaci reagovalo vyloučením všech kritiků ze strany. Vyloučen byl i Kyral. Ale po Mnichovu, po okupaci se hned zapojil do ilegální práce.

Přišel začátek roku 1941. Otec dostával různá upozornění, že se kolem našeho bydliště pohybují neznámí lidé, varoval spojky, aby dodržovaly dohodnutý způsob kontaktů. Bylo zřejmé, že v konspiraci panuje nedůslednost, ba někdy hazardní neopatrnost. K tomu přispívala i v detailech podezřele vypadající informace (bylo to v druhé polovině roku 1940), že v Německu to praskne, generálové Hitlera svrhnou a nastane nová situace. Tato takzvaná „nadějná zpráva“ měla zřejmě nežádoucí vliv na dodržování konspirace a na chování některých jednotlivců.

Nový krajský tajemník Štětka, syn předválečného komunistického senátora z Liberecka, který bydlel v Písku ilegálně, se nechoval odpovědně. Po policejní honičce se mu podařilo dosáhnout česko-polské hranice a emigrovat. Na jeho místo nastoupil maďarský soudruh Keri. Zanedlouho byl při schůzce se spojkou z centrály na pardubickém nádraží zadržen při rozsáhlé policej-

ní akci. Údajně pod vlivem výše zmíněné informace, že Hitler takzvaně zítra padne, dost „ochotně“ vypovídal. V dubnu 1941 gestapo v jižních Čechách zasáhlo a v několika dnech tady na různých místech zatklo desítky lidí.

Začátkem dubna roku 1941 je zatčen otec, za tři týdny bratr Přemysl. Dle vyprávění maminky navštívil noc před zatčením otce muž, který se ohlásil správným heslem a informoval otce, že je připraveno jeho zatčení. Nabídl mu dvě možnosti: emigrovat, nebo se přemístit do obce Stříbřec blízko Třeboně, kde by pod cizím jménem přežil. Otec tento návrh nepřijal s ohledem na rodinu, která by jistě byla vystavena perzekuci. Po válce jsem zjistil, že v obci Stříbřec celou válku pod cizím jménem přežil spisovatel Ivan Olbracht, po válce předseda Krajského národního výboru v Táboře.

Gestapáci vozili tátu v otevřeném autě z Budějovic do Tábora přes naše město (záměrně vždy zpomalili) zřejmě k výslechům tam rovněž četných zatčených z ilegální buňky, která pracovala v táborském železničním depu. Když otce takto jednou městem převáželi, viděl jsem ho naposledy. Naposledy ve svém životě.

Přemysla propustili asi za měsíc. Přivezli ho domů. Měl nařízeno odjet večerním vlakem – byl to vlak vypravený Arbeitsamtem do říše, který vezl totálně nasazené mladé Čechy na práce ve fabrikách nacistického Německa. Na nádraží ho doprovázela maminka. Vrátila se smutná a pořád opakovala: „Přemysl vůbec nemluvil. Mlčel.“ Ano, i já během těch několika hodin, kdy se doma převlékal a kdy si připravoval potřebné na tu jemu neznámou pouť, mlčel. Nebyl to on. Čtyři dlouhé roky jsme se neviděli. Ale o tom, co bylo ve věznici v Českých Budějovicích, ani po válce nikdy nepromluvil.

V době, kdy byl brácha ve vazbě, mě jednoho dne odpoledne překvapila návštěva tří gestapáků. Byl jsem doma sám a hrál na chromatickou harmoniku úryvek ze slavnostního pochodu z Meyerbeera. Někdo mi poklepal na rameno a já jsem spatřil v místnosti tři gestapáky. Seděl jsem totiž zády ke dveřím a při hlučné muzice jsem jejich vstup nezaznamenal. Jeden z gestapáků – aniž pozdravil, já také nezdravil, o to jsem se ani nepokusil, seděl jsem i nadále s harmonikou zavěšenou na hrudi – mi po chvíli ticha – to si mě asi gestapáci vychutnávali – položil otázku: „Kolik ti je let?“ Odpověděl jsem: „Šestnáct.“ Opět chvíli ticho. Viděl jsem, že si jen vzájemně vyměňují pohledy, pak ten česky mluvící řekl: „Tak si dále hraj.“ A odešli. Dlouho jsem zůstal sedět s tou harmonikou. Slyšel jsem ze dvora odjíždějící auto. To bylo mé jediné setkání s gestapem.

Když jsem po válce tu situaci rozebíral s mým známým krajským prokurátorem v Českých Budějovicích JUDr. Červeným, který se seznámil se vším – pokud to bylo k dispozici – ohledně rozsáhlého zatýkání v roce 1941 a pozdějšího vyšetřování, dospěli jsme k závěru, že gestapo do roku 1942, do atentátu na Heydricha nezatýkalo osoby do šestnácti let věku. Jen židovské děti zařazovali do transportů již tehdy. Po Lidicích brali – jak známo – vše.

Otec byl v Drážďanech v září 1941 odsouzen na 12 roků. Trest vykonával v káznici v bavorském Straubingu. Ve druhé polovině roku 1944 byl přemístěn do berlínské věznice Plötzensee. Spolu s dalšími vězni byl po bombardování nasazován na úklidové práce. Jaké byly poslední okamžiky jeho života, to se nepodařilo spolehlivě objasnit. V lednu 1945 byl otec již nepohyblivý, dolní část těla měl oteklou, takže byl upoután na lůžku.

Věznice Plötzensee byla 3. února 1945 spojeneckým letectvem totálně vybombardována. Po květnu 1945 se z této věznice do

Československa nikdo nevrátil. Mamince, mně i bratrovi trvalo téměř dva roky, než jsme přesvědčili příslušné úřady, že otec je nezvěstný, aby vydaly příslušné rozhodnutí. Úředníci nás neustále žádali, abychom předložili příslušné svědectví. To se nepodařilo a při neexistenci svědků ani podařit nemohlo. Otec má na hrobce ve Veselí nad Lužnicí jen jméno – urna i datum úmrtí chybí. Každý rok 3. února – dle všech indicií datum úmrtí otce – mu patří mé vzpomínky. Pochopitelně nejen tehdy.

Po zatčení otce a bratra nastala v rodině tíživá situace. Rodina zůstala bez prostředků – to se postupně vyřešilo tím, že maminka si našla zaměstnání a pomohli i neznámí přátelé. Objekt cementárny, kde jsme bydleli, si několik dnů po zatčení otce pronajaly dvě neznámé osoby, které zde zřídily sběr starých hadrů, papírů, kůží. Bylo jasné, že jde o agenty gestapa. Kamarádi a přátelé byli varováni a my jsme žili v izolaci. Já – sextán reálného gymnázia v Třeboni – jsem situaci řešil osobitě. Přestal jsem chodit do školy. Abych to před maminkou utajil, tak jsem ráno nastoupil do vlaku, cestou do Třeboně někde vystoupil, a až do odjezdu odpoledního vlaku jsem pochodoval po třeboňské, lomnické a chlumecké krajině. Téměř čtyři týdny jsem tak obcházel rybníky, vesnice. Někdy sám, někdy se spolužákem Jardou Práškem z Lužnice. Stal se ze mě slušný znalec krásných koutů Třeboňska.

Třídní profesor Josef Formánek – zřejmě informovaný, co se v mé rodině odehrálo, mě někdy v polovině června – ještě před vysvědčením – vzkázal, ať už konečně přijedu do školy. Což jsem udělal. Během těch týdnů, kdy jsem vandroval kolem Třeboně, jsem se psychicky vyrovnal se situací. Profesor Formánek tu dlouhou absenci omluvil. A nebylo to pro tohoto nezapomenutelného profesora zase tak jednoduché. Po zatčení mého otce sdělil německý školní inspektor Werner při návštěvě třeboňské-

ho gymnázia profesoru Formánkovi, že Štrougal by měl gymnázium opustit a že profesor Formánek určitě ví, o co se jedná. Můj profesor odvětil, že Štrougal je dobrý student a není důvod, aby z gymnázia odcházel. Ale inspektor byl vytrvalý. Za dva roky při maturitních zkouškách vstoupil do místnosti, právě když si student Štrougal Lubomír vytáhl otázku z přírodopisu – léčivé rostliny. Werner pravil: „Mein Kollege, sprechen Sie deutsch.“ Student léčivé rostliny uměl, ale jen česky. Zkušební komise měla co dělat, aby ubránila svůj názor, že student při maturitě uspěl. Rozzuřený inspektor prosadil za maturitní otázky z přírodopisu trojku.

Skláním se před profesory třeboňského gymnázia té doby. Byli to výborní kantoři a čestní lidé. Kdykoliv jsem v Třeboni, pokloním se s pohnutím u hrobu mého nezapomenutelného třídního profesora Josefa Formánka.

Kolektiv celé třídy mě přijal do své náruče jako ztraceného syna. Byli jsme – a dosud my zbývající stále jsme – vynikající gymnaziální třída. Musím vzpomenout mou spolužačku Věru – mimochodem dceru jedné z nejváženějších třeboňských rodin, otec byl ředitelem Schwarzenberského třeboňského rybářství –, která mně, prý pohublému, nosila krajíce chleba se sádlem a škvarky. Prostě nikdy nemohu zapomenout na solidaritu třídy, která maturovala v květnu 1943.

Po maturitě nás, narozené v roce 1924, čekalo totální nasazení. Nejdříve jsem pracoval jako pomocný dělník na stavbě velkých továrních hal pro zpracování lnu v Mezimostí, od prosince 1943 v Praze v továrně bývalého ČKD, tehdy firma Junkers Werke, jako brusíř kovů. V dubnu 1944 jsem se podrobil operaci glaukomu (zeleného zákalu), který u mne již jako sekundána objevil gymnaziální lékař doktor Pavlečka. Operovala mě tehdy doktorka

Kadlecová, pozdější profesorka a vedoucí oční kliniky Všeobecné nemocnice v Praze. Byla to manželka profesora Kadlece, s nímž jsem se potkal jako s ministrem školství v unitární vládě v roce 1968. Poté jsem až do konce války pracoval ve mzdové účtárně v Modřanech v bývalé Rupě, tehdy Junkers Werke Modrschan. Tak končí má válečná odysea.

Rozhoduji se, jakým směrem se má můj život ubírat. Vždy jsem toužil být lékařem. Ale když jsme v početných skupinách koncem května 1945 bloudili rozbombardovanou Prahou a navštěvovali různé vysoké školy, děkanát Lékařské fakulty oznamoval zahájení provozu až na červen 1945. To ale pro mnohé z nás bylo neobyčejně pozdě, tak jsme byli nažhaveni na další vědění. Až jsme se ocitli na Filozofické a kousek dál na Právnické fakultě. Zapsal jsem se na právech a za tři dny jsem se zúčastnil první přednášky. Profesor Boháček mě svou profesionálně pojatou přednáškou na téma „Úvod do římského práva“ zaujal a mé dávné přání – státi se lékařem – zůstalo nenaplněno.

Logicky jsem se zabýval úvahou, kam se společensky, politicky zařadit. Návrat k poměrům první republiky byl pro mě nepřijatelný. Propastné sociální rozdíly, rozsáhlá trvalá nezaměstnanost, národnostní rozpory, bezradná mezinárodní orientace na nespolehlivé spojence – tak jsem si nepředstavoval budoucnost této země. Týdny ba měsíce maminka – bohužel marně – očekávala návrat svého manžela. Ale téměř s jistotou se dalo předpokládat, co by mně doporučil. Zvítězila idea sociálně spravedlivé společnosti, idea sice s mnoha iluzorními představami, ale idea slibující něco nového, změnu, pokrok.

V politice nezkušený, v politologii nevzdělaný – nacisti zakázali na gymnáziu přednášet i filozofii, marxismus – vědu mně v té době neznámou. Marxistu ze mě nemohlo udělat několik tzv.

marxistických brožurek, které mně – když jsme se blíže seznámili – podstrčili spolupracovníci v modřanské Rupě. Ve mzdové účtárně jsem jim připisoval hodiny a oni mi za to dávali Marxe. „Pan Junkers“ ze mě radost určitě neměl, poněvadž těch pět kluků – tvářili se jako odbojáři – „pracovalo“ a mzdu pobíralo denně i za dvacet čtyři hodin. V červnu 1945 jsem se rozhodl vstoupit do KSČ. Bylo to rozhodnutí spojené s nadějí na lepší život v této zemi.

Po přijetí na Právnickou fakultu jsem většinu času věnoval studiu. Pilně jsem se zúčastňoval přednášek, sháněl literaturu, texty k přednášené i nepřednášené právní problematice. V prvních poválečných letech nejen na právech, ale i na ostatních vysokých školách nebyl hlavní problém věci prostudovat, ale vůbec si opatřit materiál těch oblastí právní vědy, které byly předmětem státních a rigorózních zkoušek v příslušných semestrech. Studoval jsem rád, v právech jsem nalezl zalíbení. Někdy jsem v osobních úvahách docházel až k absurdnímu závěru, jak jsem vůbec mohl uvažovat o nějaké jiné disciplíně v oblasti vysokoškolského studia než právě o právu. Kolegové medici či strojaři – bydlel jsem tehdy v dejvické Masarykově studentské koleji – byli ovšem jiného názoru. O právnících nehovořili příliš zdvořile a dle jejich ironických poznámek by práva zvládli jen tak po večerech levou zadní. Na takové vůči nám namířené společenské a odborné degradace jsme s právní logikou argumentovali, že by ti strojaři, lékaři, pedagogové bez práva vůbec nenašli v životě uplatnění, že by prostě nemohli existovat.

Poválečný život v Praze nabízel řadu možností, jak rozšiřovat vědomosti a znalosti o nejrůznějších oblastech života. Divadla, kina, koncerty byly i finančně skromně vybaveným studentům dostupné. Stále častěji jsem se účastnil různých přednášek, dis-

kuzních večerů i stranických schůzí, spojovaných s blížícími se všeobecnými volbami.

Zvláštní místo v mém politologickém vzdělání zaujaly přednášky a semináře profesora Kolmana, tehdy vedoucího pracovníka ideologického oddělení ÚV KSČ. Jeho pravidelné veřejné diskuze na Filozofické fakultě s profesorem Kozákem byly poučné nejen obsahem, ale i formou. Posluchači měli názorný příklad, jak dva představitelé protichůdných politických i filozofických názorů si s patřičnou noblesou vyměňují názory na klíčové problémy ve vývoji této země a na život vůbec. S absolutní slušností, s patřičnou tolerancí, při vzájemné úctě se scházeli i rozcházeli, střetávali se bez jakýchkoliv invektiv s protichůdnou argumentací. Posluchač i divák měl o čem přemýšlet; s racionální argumentací, bez emocionálního ovlivňování měl potřebné informace o tom, kdo má pravdu, kam se přiklonit.

Začátek roku 1946 – tehdy na školách bývaly obvykle uhelné prázdniny – mě zastihl v jižních Čechách, kde jsem se účastnil různých předvolebních schůzí. Rád na toto veřejné politické klání vzpomínám. Je pravda, že politická atmosféra se v závěru roku 1947, zvláště ze strany části národních socialistů a lidovců, již vyznačovala ostrou konfrontací. Jednou za rok se většinou v prosinci konala schůze Všehrdu, organizace studentů Právnické fakulty. Absolutní většinu měli lidovci a národní socialisté. V roce 1947 jsme se na celodenní a celonoční plenárce dozvěděli, jak s námi komunisty – byla nás ve Všehrdu nepatrná menšina – chtějí pravičáci zatočit. Žádná lidově demokratická republika, žádný Košický vládní program, ale návrat k předmnichovské republice. Ransdorf (s Miloslavem Ransdorfem, nyní europoslancem, nemá nic společného), řečník prezentující demagogii všeho druhu, za hurónského řevu publika odsoudil vše, co pozitivního se

odehrálo v této zemi od května 1945, a vyzval ke svržení vlády. Ransdorfa doplnil jeden všehrdský aktivista citátem slavného římského Caesara: *„Céterum autem censeó, Carthaninem esse délendam.“* A dodal: „Pro ty, kdo nechápou, doplňuji: Kartágo, toť KSČ, a délendam vykládejte ne jako zničit, ale porazit.“ Ano, porazit KSČ, opustit Košický vládní program – to pravice v závěru roku 1947 již veřejně vyhlašovala. Ale většina společnosti tomuto politickému dobrodružství v té době podporu neposkytla.

V závěru svých právnických studií, kdy jsem přednášel základy marxismu a různá politická či ekonomická témata v krátkodobých kurzech v Krajské politické škole v Českých Budějovicích, mě tehdejší vedoucí tajemník krajského výboru Josef Paleček přesvědčoval, abych po promoci nastoupil do aparátu krajského výboru KSČ. Vysvětloval mi současnou situaci v kraji, v zemi, ve straně (bylo to začátkem roku 1949) s tím, že bez nových, vzdělaných lidí není naděje úspěšně řešit stávající i příští problémy. Paleček, předválečný funkcionář strany, vzdělaný, talentovaný politik – jeho žena, předválečná redaktorka *Rudého práva*, zahynula v koncentračním táboře – mi již tehdy naznačoval, že strana se nemá uchylovat ke zbytečným mocenským zásahům. Se stejným požadavkem, abych nastoupil do aparátu strany, se na mě obrátil otcův přítel z Třeboně, Josef Kyral. Později byl ředitelem pojišťovny v Táboře.

Já, zahleděn do svého právnického vzdělání, jsem s mnoha pochybnostmi nakonec souhlasil, že po promoci nastoupím do stranického aparátu v Českých Budějovicích. To se stalo ve druhé polovině roku 1949. Ze začátku jsem přednášel v krajské politické škole.

V září roku 1949 po absolvování Právnické fakulty jsem nastoupil vojenskou – tehdy dvouletou – prezenční službu. V prvních

dnech jsme všichni dohola ostříhaní rekruti v motostřeleckém pluku v Jindřichově Hradci od rána do večera pochodovali, vpravo, vlevo hleděli, vojenské šarže se zdravit učili. Potřebné základní vojenské dovednosti beze zbraně i se zbraní, na kasárenském dvoře i na cvičišti si osvojili. Docela se mi v tom kolektivu – říkám to upřímně – i líbilo. Za necelých čtrnáct dní vojenští lékaři rozhodli, že jsem v armádě omylem, neb po závažné oční operaci zeleného zákalu nemohu vykonávat vojenskou službu. A tak jsem se nenadále ocitl zpátky v Českých Budějovicích a pokračoval v pedagogické činnosti v krajské politické škole. Když jsem předstoupil před účastníky kurzu jako rekrut, bývalý vojín Československé lidové armády, dle rozkazu dohola ostříhán, nastalé všeobecné veselí ve třídě jsem byl nucen dlouho uklidňovat. Klobouk, který jsem ten den začal nosit, abych nevzbuzoval dle slov kolegyň svou půvabnou bleskovicí nežádoucí pozornost, jsem pochopitelně musel při přednáškách odložit.

Začátkem roku 1950 mi z ideologického oddělení ÚV sdělili, abych si připravil krátkou přednášku na téma „Demokratická únorová revoluce 1917 v Rusku“. Na krajském sekretariátu v Českých Budějovicích se následně organizoval za účasti budoucích tzv. učitelů stranického školení seminář, kde jsem měl za účasti delegace z ideologického oddělení ÚV KSČ přednést úvodní „vzorovou přednášku“ na výše uvedené téma. V krajské politické škole jsem se v přednáškách většinou zaměřil na základy marxismu, ekonomickou problematiku či na historii. Se zvládnutím vyžádané přednášky jsem neměl žádný problém. Tehdy se ve stranických školách – a nejen tam – používala mimo jiné publikace *Krátké dějiny VKS(b)*. V roce 1956 nejvyšší představitel KSSS Nikita Sergejevič Chruščov tento dle něho stalinský falsifikát zavrhl. Musel jsem tedy z mé dobré paměti mazat vše, co jsem si zásluhou této srozumitelné publikace osvojil.

Na semináři jsem za účasti delegace z ústředí vedené Čestmírem Císařem a filozofem Milanem Zeleným přednesl úvodní slovo k určenému tématu. A ze zlou jsem se potázal. Čestmír zkritizoval – před širokým publikem – přednášku sice jako obsahově správnou, avšak nepříliš zajímavě pojatou, v níž jsem nevyvodil závěry pro současnost. V tomto kritickém duchu pokračoval. Nejdříve na mně před publikem demonstroval, jak nemá vypadat učitel stranického školení, v osobním rozhovoru mě zase utěšoval, abych si z toho nic nedělal, že i oni ve stranické centrále hledají způsob, jak tato témata předkládat stranické veřejnosti. Já však nadále přemítal, jaké závěry jsem měl vyvodit z činnosti různých eserů a dalších ruských revolucionářů, včetně předsedy vlády Kerenského, v demokratické únorové revoluci v roce 1917 pro naši současnost, v době, kdy jsme masově znárodňovali a vše se na první pohled dařilo. Ani po uplynulých téměř šedesáti letech jsem se nedostal k tomu, abych se na to Čestmíra zeptal. Snad to ještě stihnu.

V jarních měsících roku 1950 jsem dostal za úkol organizovat práci stranického aparátu okresních výborů v jihočeském kraji. Tehdy jsem začal postupně pracovat v pohraničních okresech ve Vimperku, Prachaticích, Českém Krumlově, Kaplici, Trhových Svinech, Třeboni a Jindřichově Hradci. Okresům ve vnitrozemí – Českým Budějovicům, Soběslavi, Táboru, Písku, Strakonicím, Milevsku, Týnu nad Vltavou a Vodňanům, které byly lépe personálně obsazeny, jsem se věnoval až ve druhé etapě.

Na motocyklu Jawa 250, lidově pérák, v zimě ve veřejných dopravních prostředcích, jsem se pohyboval na Šumavě, v Novohradských horách, ve vysídlených a nově obývaných vesnicích a městečkách a poznával život prostých lidí. Po odsunu občanů německé národnosti přicházeli do těchto pohraničních okresů

vedle našich občanů, kteří byli v menšině, hlavně reemigranti z Rumunska. Většina se jich bohužel nevyznala v zemědělství ani v jiných řemeslech. Dva až tři roky opuštěné objekty chátraly a příchod některých nových osadníků to moc k lepšímu nezměnil. Když jsem se v takové obci objevil, seběhla se řada lidí a stěžovali si na všechno možné. Jen o tom, co vlastně dělají, když mají neobdělané pole, neopravené chalupy, se s nimi člověk pořádně nedomluvil. Konsolidovat situaci v těchto vysídlených rozsáhlých částí pohraničních okresů, to byl hlavní úkol nově vytvořených okresních a místních národních výborů.

V nově osídlených obcích, kde většinu tvořili reemigranti, zvláště v okresech Kaplice, Český Krumlov a Prachatice, zůstala v prvních letech velká část orné i ostatní půdy neobdělána a o obývané, natož neobývané objekty se nikdo nestaral. Osídlenci „nespokojení se situací“ se po roce po dvou znovu stěhovali – do sousedních vesnic, do dosud nikomu nepřidělených usedlostí, aby je znovu vybydlili. Národní výbory si s nepříznivou situací nevěděly rady. Bylo zřejmé, že je třeba získat, vhodným způsobem i donutit nové obyvatele, aby se věnovali práci na svých zemědělských usedlostech. Na četných poradách v dotčených okresech se hledal způsob, jak toho dosáhnout. Nabízela se dvě opatření. Buď se pokusit založit zemědělské družstvo, kde by vedení organizovalo pracovní účast jednotlivých členů, nebo utvořit na půdě, kterou měli osídlenci v držení, nikoliv ve vlastnictví, státní statek, kde by vedení přijalo místní obyvatele do zaměstnaneckého poměru. Byl jsem nakloněn druhé variantě – zřídit v nově osidlovaném pohraničí státní statky. Nevěřil jsem, že většina příchozích zvládne úlohu člena družstva, a obával jsem se, že to nebude fungovat.

Jak se v budoucnosti ukázalo, nejvhodnější bylo v těchto podmínkách utváření státních statků. V dané době se ale vět-

šina funkcionářů přiklonila ke koncepci zakládat zemědělská družstva.

V roce 1951 jsem se s jedním zemědělským referentem z tehdejšího okresu Kaplice zúčastnil veřejné schůze, která měla na programu návrh na založení zemědělského družstva v obci Malonty. Rozlehlá obec, po odsunu německých občanů totálně vysídlená, od Bílé hory do dvacátých let 20. století náležela do novohradského panství hraběte Buqoye. Nacházela se v podhorské oblasti v nadmořské výšce 690 m a vyznačovala se dobrou úrovní zemědělské výroby. Usedlosti vlastnili po řadu generací zkušení němečtí hospodáři. Právě ti – dovední zemědělci a řemeslníci v padesátých letech při osídlování poměrně chudého jihočeského podhorského pohraničí v početných skupinách reemigrantů chyběli. Cestou do Malont, ležících na jihu kaplického okresu u rakouských hranic, jsem radil onomu zkušenému referentovi – byl to zemědělec a dokonale ovládal vše o zemědělském družstevnictví –, aby neusiloval hned v prvé fázi o tzv. čtvrtý typ družstva, kdy vše je společné. Protože jsem Malonty znal, jako nejvhodnější se mi jevila prvotní jednoduchá omezená spolupráce rolníků hospodařících převážně na svém, což představovalo tzv. první či druhý typ družstva. Referent byl naopak přesvědčený, že nejlepším řešením je družstvo se vším všudy.

V zakouřené omšelé hospodě v Malontech se sešly snad všechny rodiny. Ženy s malými dětmi, ba i kojenci – spočívající na zádech matek a vzhledem k pozdní večerní hodině pochopitelně značně hluční – byli uklidňováni účinným způsobem: v samohonce namočený kus chleba působil „zázračně“.

Referent v neklidné atmosféře kvalifikovaně vyložil, proč je vhodné založit družstvo, a podrobně zdůvodnil, jak by mělo vše

dle vzorových stanov fungovat. V nastalé zmatené diskuzi se na chvíli vůbec nedalo orientovat – referent o voze, další o koze. Ne o družstvu, ale o rozbité chalupě, o uhynulé krávě, o tom, že nikdo nemá peníze, prostě o všem – ne o tom, proč to v obci neklape, proč více než polovina půdy leží ladem.

Situace se začala měnit ve chvíli, když zřejmě z obdobných setkání ostřílený referent vytáhl z rukávu vábnou kartu, rozhodující nabídku: kdo vstoupí do družstva, dostane coby družstevník do vlastnictví chalupu, kterou měl dosud jen v držení. To dle očekávání zabralo. V tu chvíli se někteří přihlásili, že za těchto podmínek by do družstva vstoupili. Náhle však vystoupil jeden zdatný chasník s hlasitým, jadrným obviněním, že všechno je podvod, že referent je velký lhář, a za mohutného pokřiku části zřejmě již nekvalitním pivem povzbuzeného publika zasáhl půllitrem velkou petrolejovou lampu. Malonty tehdy nebyly elektrifikovány. Ve tmě a za nepopsatelného zmatku se hospoda vyprázdnila. Tak jsme v zakouřeném sále – z rodokapsů připomínající krčmu „santa puelu“ – zůstali tři opuštění samotáři – předseda národního výboru, za každé situace klidný zemědělský referent a krajský stranický instruktor. Zřejmě na leccos zvyklý referent pravil: „To jsme ještě dopadli dobře, nikdo nám hubu nerozbil.“ A poručil si půllitr nevábného pivního moku.

Výhodou těchto malých okresů (v každém z nich bylo dvacet až čtyřicet obcí) existujících do roku 1960 byla znalost situace v každém místě. Předseda ONV i jeho spolupracovníci měli konkrétní představu o problémech každé obce, osobně znali členy místních národních výborů, věděli, co je třeba zařídit, v čem pomoci.

Jihočeské pohraničí patřilo k nejchudším oblastem v Čechách. Zemědělská půda a lesy poskytovaly v převážné míře skromnou

obživu pro většinu obyvatelstva. Vytvořit z řady nově osídlených obcí fungující komunitu vyžadovalo deset až dvacet let usilovné práce a mnoho vložených prostředků. Přesto se to ve všech místech nepodařilo. Tisíce objektů bylo po celkovém zchátrání zbořeno, někde dokonce celé osady. Když jsem byl těmto demoličním akcím přítomen, kladl jsem si různé otázky. Na uspokojivou, reálnou odpověď bylo však již pozdě.

Po více než dvouletém trvalém působení v okresech Jihočeského kraje se podařilo uspokojivě zorganizovat práci okresních výborů strany. Znamenalo to ujasnit odpovědnost a práva jednotlivých pracovníků a přípravu jednání volených orgánů, zavést potřebný administrativní pořádek a systém organizování pravidelných informací o situaci v okrese. Všichni jsme se tehdy učili, jak pomáhat stranickým funkcionářům v závodech i v obcích. Nejtěžší bylo získat kvalitní pracovníky. Systém jejich přípravy se teprve rozbíhal a ze začátku padesátých let se nevyvaroval závažných chyb.

Od poloviny padesátých let jsem se ve funkci tajemníka a později vedoucího tajemníka krajského výboru již méně zúčastňoval besed, schůzí v závodech, obcích. Mnoho času jsem strávil na různých poradách o hospodářských a samosprávných problémech v kraji, kde měl být přítomen zástupce strany a tlumočit stanovisko příslušného krajského výboru. Často jsem se ptal sám sebe, proč tam vlastně jsem či dokonce musím být. Vždyť rozhodnutí se týká vedení podniku, hospodářské instituce či příslušného státního orgánu. To byl ten nešťastný systém – strana odpovídá za vše. Zástupce strany dle této zásady patrně měl být u všeho. Mělo to – aspoň pro mě – jednu výhodu: byl jsem o všem důležitém v kraji detailně informován. To bylo však to jediné pozitivní, co o tom mohu říci.

Ve vedoucích funkcích Jihočeského kraje byli v poválečném období lidé, s nimiž byla radost spolupracovat. Vzájemně si rozuměli, podporovali jeden druhého, co se dnes dohodlo, zítra platilo. V takové atmosféře se člověk ničím nerozptyluje a věnuje se jen práci. Žádné pomluvy nebo intriky spolupráci nenarušují. Jaké nepříjemné překvapení jsem prožíval po svém příchodu do pražské stranické a vládní centrály v roce 1959! To už nebyla ta jihočeská atmosféra vzájemné důvěry a tolerantní spolupráce. Ne na každého se dalo plně spolehnout. Když jsem prosazoval názory, které vedení strany či vlády odmítalo, náhle ti, kteří mi předtím slibovali podporu, hlas v můj prospěch nepozvedli. Postupně jsem poznával, jak pro někoho není hlavní obhájit správnou věc, kterou předkládá a obhajuje jeho vládní kolega, ale naopak přednost dostává osobní prospěch. Vždy jsem si vážil těch členů vlády či stranického vedení, kteří v případech, kdy se jednalo o řešení důležitých problémů, jež vůbec nespadaly do jejich osobní kompetence, neváhali vystoupit se svým stanoviskem, byť bylo v rozporu s názory některých nejvyšších představitelů. S potěšením konstatuji, že takových vládních či stranických činitelů byla většina.

Jihočeský kraj byl rozlohou jeden z největších, počtem obyvatelstva jedním z nejmenších. S převahou zemědělství, lesního a rybničního hospodářství – s malým podílem průmyslové výroby – byl z těchto hledisek v celostátní bilanci posuzován.

Když jsem přijížděl jako vedoucí tajemník krajského výboru na různé porady a semináře do Prahy, vždy jsem byl začátkem druhého pololetí dotazován, jaká bude úroda. Zvláštní zájem byl o úrodu brambor. Mělo to svou logiku. Jihočeský kraj spolu s Jihlavským a s jižními okresy Středočeského kraje byly hlavní bramborářské oblasti. Shodou nepříznivých okolností – v minu-

lých letech zanedbaná péče o bramborovou sadbu, nepříznivé klimatické podmínky i probíhající konsolidace nově založených družstev – se v druhé polovině padesátých let v celé naší zemi brambory příliš neurodily. Nízké hektarové výnosy stačily jen pro místní spotřebu a příští výsadbu. Ale celostátní dodávky měly pochopitelně prioritu. To vyvolávalo konflikty na vesnici a všeobecnou nespokojenost, což v té době poznamenalo atmosféru v celém kraji. Nedostatek brambor se projevil celostátně na vnitřním trhu. Dovoz brambor ze zahraničí se v těch letech z nejrůznějších důvodů nedařilo zajistit. Kam jsem přišel, kdekoliv jsem se objevil, hned pršely dotazy a kritika, co se to v Jihočeském kraji děje, když ani nedokážeme dodat na trh dostatek brambor. Známé je rčení – i blbej sedlák dovede vypěstovat velké brambory. A my jsme nevypěstovali dostatek ani malých, ani velkých. Co si o nás a jihočeských zemědělcích tazatelé mysleli, není těžké uhodnout. Ani úrovně blbých sedláků v očích těch, kterým Jihočeši nedodali dostatek brambor, jsme zřejmě nedosáhli, takovéto „ocenění“ jsme si nezasloužili.

V politické práci jsem nebyl zastáncem nejrůznějších shromáždění či manifestací v rámci kraje. Něco jiného bylo, když se při různých příležitostech organizovaly takové akce v rámci obce nebo okresu. V roce 1955 přišla jihočeská poslankyně Julinka Prokopová, která si naopak na různé slavnostní shromáždění potrpěla, spolu s představiteli okresu Tábor s iniciativou uspořádat k výročí upálení mistra Jan Husa vzpomínkové shromáždění. Místem konání se stalo letiště poblíž Tábora, nedaleko hradu Choustník, kde mistr Jan Hus konal četná kázání. Na programu byl slavnostní projev a pak přehlídka pochodujícího husitského vojska.

Počítalo se s projevem tehdejšího prezidenta republiky Antoní-

na Zápotockého. Husitský voj tvořila asi dvousetčlenná skupina nejrůznějších „husitských“ aktivistů, část na koních a koňských povozech, část pěšáků oblečených v „prý husitských“ uniformách, které vyhledali v nejrůznějších muzejních sbírkách po celé zemi. V čele husitské družiny jel nejvyšší hejtman Jan Žižka z Trocnova, jak jinak než na neklidném, stále se vzpínajícím koni, doprovázen asi třiceti spolubojovníky, též sedlajícími mohutné pivovarské valachy. Většinou šlo o členy komparzu Jihočeského divadla.

Program na první pohled zajímavý doprovázela v době příprav halasná reklama, ovšem skutečnost za několik dnů byla poněkud jiná. Již při příjezdu prezidenta republiky, kterého jsme doprovázeli od hranic Středočeského kraje, mě nemile překvapilo, jak je vše pro vzpomínkovou slavnost „připraveno“. Když jsme vystoupili z aut, ocitli jsme se ve více jak metr vysokém travním porostu, v němž několik metrů vzdálená tribuna nebyla téměř vidět. Kolem této tribuny, téměř dokonale se ukrývající ve vysoké trávě, měla v hustém porostu pochodovat husitská vojska. Všichni – včetně prezidenta – poněkud zaraženi tím, jak je vše nemožně uspořádané, jsme se prodírali již usychajícím vysokým porostem na tribunu. Prezident – zřejmě poněkud nechápající, kde se vlastně ocitl – pronesl krátký projev asi k tisícovce přítomných diváků.

Poté byla zahájena za doprovodu husitského chorálu přehlídka husitského roje. Ve vysoké trávě se blížil husitský hejtman. Vidět byla jen hlava koně a helma jezdce. S poněkud nepřítomným výrazem v částečně viditelné tváři hejtman zdravil žižkovským palcátem prezidenta, dívaje se tupě na druhou stranu, kde stáli diváci. My Jihočeši jsme poznali, o co a o koho jde. Byl to známý a velmi dobrý, úspěšný herec divadla, ovšem se zvláštním vzta-

hem k jihočeskému Budvaru. To, co následovalo, předčilo veškeré očekávání. Hejtmanovi spolubojovníci se sotva drželi na koňských hřbetech. Pozitivně jsem však ocenil, že kynuli prezidentovi a ne na druhou diváckou stranu jako jejich hejtman. Jen jsem se obával, aby někdo z nich zvláště před tribunou z koně nespadl. Pak přejeli na muzejních masivních povozech další ozbrojenci a už ne v pravidelně organizovaném útvaru a poněkud unavený prošel závěrečný pěší oddíl.

V závěru této vzpomínkové slavnosti jsem panu prezidentovi poděkoval a omluvil se, že ne všechno vyšlo tak, jak jsme si původně přáli. Prezident, prodíraje se s námi vysokým porostem směrem k prezidentské koloně, se mě zeptal, jaká bude v tom roce úroda, přičemž ironicky dodal, že vzhledem k té vysoké trávě kolem nás bude asi dobrá. Skončil dotazem, jak to bude letos s bramborami. Měl jsem rád svého prezidenta. Říkali jsme mu Tonda práce. Ale po diskuzi o bramborách jsem byl rád, že se posadil do svého mohutného ZISu a odjel.

Své spolupracovníky a Táboráky jsem nepochválil. Jen jsem na závěr utrousil, že se vůbec nedivím, že Táborští prohráli bitvu u Lipan. Zřejmě ono historické lipanské střetnutí připravili tak nedbale jako shromáždění konané zde u Tábora.

30. května 1953 přijalo Národní shromáždění zákon o měnové reformě. Reforma se prováděla výměnou peněz z vkladů diferencovaně v poměru 5 : 1 až 50 : 1. Byl zároveň zrušen přídělový systém, zavedly se nové maloobchodní ceny, mzdy, platy a důchody. Měnová reforma – její koncepce i realizace – byla vhodné řešení, východisko z poválečné, rozvrácené, nerovnovážné ekonomické situace. Splnila své poslání: nastolila měnovou a cenovou stabilitu a vytvořila podmínky pro rovnováhu na vnitřním trhu. Dosáhnout těchto cílů bylo možné jen za cenu znehodnocení větší